

Tibor Bohdanovský – politická osobnosť z Bohdanoviec

MATÚŠ BÉREŠ

Katedra spoločenských vied, Technická univerzita v Košiciach

Tibor Bohdanovský – political figure from Bohdanovce

Abstract: The paper discusses life of Tibor Bohdanovský – probably the most famous native of town of Bohdanovce in Košice – okolie district. On the other hand, among Bohdanovce's inhabitants, he is almost unknown person. Tibor Bohdanovský (Tibor Schwarz) was born the son of Jewish innkeeper. Later he found himself in anti-Semitic regime and suffered of fascist oppression on territory of the then Hungarian kingdom during the second world war. After being captured by Soviet army, he joined Communist party of Czechoslovakia. In the post-war period he became active member of communist movement which came to power in 1948 and later he participated also in undemocratic policy of the regime, including persecution of kulaks – prosperous peasants. His identity is also very interesting part of the politician's personality, since probably he denied his roots in order to secure his career. Since Tibor Bohdanovský was important part of totalitarian political environment during communist era in Czechoslovakia, his political career is definitely to be revealed and published.

Keywords: Tibor Bohdanovský, Tibor Schwarz, Communist party of Czechoslovakia, Communist party of Slovakia, collectivization, collective farming, anti-Semitism, kulak.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2021.24.02.160-171>

Úvod

Významné osobnosti politického života sa nezriedka rodia aj v odlahlých sídlach, ďaleko na vidieku, mimo metropol a kultúrnych centier. Je to možno práve túžba vymaniť sa z nepriazne osudu a presadiť sa vo veľkom meste, nezriedka ignorujú aj morálku či svedomie, ktoré vedú niektorých nadaných jedincov za úspechom. V prípade Tibora Bohdanovského, ktorý je predmetom nasledujúceho textu, to bola zrejme aj dobová stigma etnického pôvodu. Rodený Bohdanovčan – syn židovského krčmára, ktorý v čase komunistického režimu dosiahol na najvyššie úrovne totalitného štátneho aparátu, je dodnes neznámy nielen pre väčšinu obyvateľov rodnej obce, ale nie je dostatočne preskúmaný ani vo vedeckej obci. Kvôli tomuto nesúladu, teda relatívne vysokú zastávanú politickú funkciu na jednej strane a jeho nedostatočný odraz v odbornej literatúre i v rodisku na druhej strane, sme sa rozhodli spracovať jeho osobný, ale najmä profesionálny život.

Mladosť, obdobie holokaustu a druhej svetovej vojny

Tibor Bohdanovský sa narodil 26. decembra 1920 v Bohdanovciach¹ do židovskej rodiny miestneho krčmára ako Tibor Schwarz. Priezvisko Schwarz (vrátane rôznych obmien jeho posledných hlások) sa v Bohdanovciach (Bogdani) uvádza už v roku 1835, keď je v rámci súpisu obyvateľov spomenutý Simon Schwartz a Isac Schwartz.² V neskoršom súpise z roku 1857 je uvedený Wolf Schwartz, narodený v roku 1824 a Herschko Schwartz, narodený v roku 1830.³ Z roku 1892 sa zachoval zápis o krčmárovi Manó Schwarczovi z Bohdanoviec,⁴ pričom niekedy pred rokom 1918 prevádzkoval krčmu v Bohdanovciach Mór Schwartz.⁵ Keďže najstarší obyvatelia Bohdanoviec uvádzajú, že Tibor Bohdanovský pochádzal z rodiny krčmára,⁶ pričom sám v poslanceckom dotazníku uviedol, že „*rodičia boli maloživnostníci*“⁷, čo potvrdzuje aj zápis v jeho vojenskom zázname („*syn živnostníka bez zamestnancov*“⁸), môžeme predpokladať, že pochádzal práve z rodiny vyššie spomenutého Móra Schwartza. Suseda rodiny Schwarczovcov Eva Kaduková uviedla, že pri návštevách rodnej obce Tibor Bohdanovský navštevoval aj miestny židovský cintorín. Ten je dnes vo veľmi zanedbanom stave, z čitateľných pomníkov však jeden nesie meno Leopolda Engela, ktorý zomrel 13. novembra 1874 a bol švagrom Tiborovho starého otca.

Tibor Bohdanovský po absolvovaní ôsmich tried ľudovej školy v Bohdanovciach študoval na Združenej odbornej škole textilnej v Košiciach, kde absolvoval tri triedy a vyučil sa ako učeň „*v textilnom závode*“⁹ na Hlavnej ulici v Košiciach v odbore textilný kvalitár.¹⁰ Obdobie druhej svetovej vojny, keď Košice so svojím okolím vrátane Bohdanoviec patrili pod územie horthyovského Maďarského kráľovstva, prežil Tibor Bohdanovský podľa dotazníka poslanca Národného zhromaždenia „*na prácach*

¹ MANDA, František: Za Tiborom Bohdanovským. In: *Roľnícke noviny*. 1996, roč. 67, č. 236, s. 2.

² ANNA, Peter et al.: Rukopis monografie o dejinách Bohdanoviec, bez názvu, s. 39.

³ Štátny archív Košice (ďalej ŠA KE), súpis obyvateľov Bohdanoviec z roku 1857. In: ANNA, Peter et al.: Rukopis monografie o dejinách Bohdanoviec, bez názvu, s. 26-27.

⁴ *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke*. Budapest, 1892. In: ANNA, Peter et al.: Rukopis monografie o dejinách Bohdanoviec, bez názvu, s. 31.

⁵ ŠA KE, fond Obvodný notársky úrad v Bohdanovciach 1893 – 1938. Bohdanovce, Zápisnice obecného zastupiteľstva, rady, finančnej komisie, 1901 – 1934, s. 249. In: ANNA, Peter et al.: Rukopis monografie o dejinách Bohdanoviec, bez názvu, s. 74.

⁶ *Rozhovor s Teréziou Vasilovou*. Bohdanovce, 21. 12. 2019. *Rozhovor s Jolanou Krajčarovou*. Bohdanovce, 4. 12. 2019.

⁷ Archiv poslanecké sněmovny Praha (ďalej APS Praha), fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959*.

⁸ Vojenský historický archív Trnava (ďalej VHA TT), fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Dotazník*.

⁹ APS Praha, fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959*.

¹⁰ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Evidenčný list k vojenskej knižke*.

na terajšom území Maďarska a Rumunska.“¹¹ Podľa dotazníka v jeho vojenskom zázname od roku 1939, keď sa vyučil, pracoval v textilnom závode v Košiciach. Neskôr, v roku 1941, bol niekoľko mesiacov nezamestnaný a koncom roka nastúpil do pracovného tábora vo Veszpréme, kde „konal službu v pracovnom útvere maďarskej armády bez zbrane.“¹² V tomto prípade išlo o tábory nútených prác *Munkaszolgálát* určené pre politicky nespoľahlivé osoby a Židov, keďže im ako súčasť protizidovských opatrení nebola umožnená služba v bojových útvaroch armády. Ako súčasť pracovného útvaru bol vyslaný na územie ZSSR na opevňovacie práce,¹³ kde sa koncom júna 1943 dostal do zajatia Červej armády. V zajatí sa aj politicky organizoval, keďže v roku 1944 vstúpil do Komunistickej strany Československa.¹⁴ Na jeho neskoršie angažovanie sa v Komunistickej strane Slovenska to však nemalo vplyv, keďže KSS nebola entitou nezávislou na KSČ, ale „súčasťou Komunistickej strany Československa“¹⁵ a len jej územnou organizáciou. Jeho príklon ku komunistickej strane mohol navyše vzniknúť už skôr. Ako píše Ján Pešek, mnohých Židov už v čase ich pobytu v koncentračných táboroch oslovila myšlienka komunizmu¹⁶ podporená nádejou, že internacionálny komunizmus odstráni antisemitizmus navždy.¹⁷ V zajatí absolvoval Tibor Bohdanovský aj protifašistickú školu a ako dobrovoľník – politický pracovník IV. ukrajinského frontu sa zúčastnil „národno-oslobodzovacieho boja“.¹⁸

Politická kariéra v komunistickej strane

Po oslobodení sa presťahoval do Košíc a stal sa okresným tajomníkom KSS a podpredsedom Okresného národného výboru Košice (1945 –

¹¹ APS Praha, fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959.*

¹² VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Evidenčný list k vojenskej knižke, Dotazník.*

¹³ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Návrh na menovanie do prvej dôstojníckej hodnosti.*

¹⁴ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Evidenčný list k vojenskej knižke.*

¹⁵ VARTÍKOVÁ, Marta (ed.): *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948.* Bratislava : Pravda, 1971, s. 752. In: PEŠEK, Ján: *Komunistická strana Slovenska 1948 – 1968. Členstvo, organizácia, vedenie strany.* In: *Acta historica Neosoliensia.* roč. 17, 2014, s. 121.

¹⁶ ŽIAK, Miloš: *Jewropean.* Bratislava : Kalligram, 2004, s. 51. In: ŠROMOVSKÝ, Martin: *Židovská otázka na Slovensku (1945 – 1953), Kniha II.* Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 56.

¹⁷ HEITLINGEROVÁ, Alena: *Ve stínu holocaustu a komunismu.* Praha : G plus G, 2007, s. 86. In: ŠROMOVSKÝ, Martin: *Židovská otázka na Slovensku (1945 – 1953), Kniha II.* Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 56.

¹⁸ APS Praha, fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959.*

1948)¹⁹, ktorý ako súčasť sústavy novovytvorených národných výborov prevzal právomoc tamjšieho okresného zastupiteľstva.²⁰ Následne pôsobil ako predseda Akčného výboru Národného frontu v Košiciach (1948 – 1950). Neskôr sa angažoval aj v krajskom výbore strany. Podľa zápisníc z rokovaní predsedníctiev Krajského výboru KSS v Košiciach z roku 1950 bol od začiatku roka prítomný na zasadnutiach ako člen sekretariátu, pričom sa zaoberal najmä témou poľnohospodárstva – družstevníctva. Počas skúmaného obdobia 3. januára až 6. júna 1950, keď sa uskutočnilo 13 zasadnutí, bol na prvých dvoch schôdzach Tibor Bohdanovský v prezenčnej listine uvedený medzi pracovníkmi sekretariátu na treťom mieste, pričom sa neuplatňovalo abecedné poradie. Od tretieho zasadnutia, ktoré sa uskutočnilo 24. januára 1950, bol uvádzaný spomedzi pracovníkov sekretariátu už vždy na prvom mieste, naďalej však bez abecedného poradia. Napokon, v zápisnici z rokovania uskutočneného 18. apríla 1950 sa Tibor Bohdanovský uvádza už ako člen predsedníctva KV KSS.²¹ Vo všetkých doteraz preskúmaných zápisniciach vystupoval Tibor Bohdanovský zo všetkých členov sekretariátu najaktívnejšie, mnohokrát bol aktívnejší ako členovia predsedníctva a často referoval viacero bodov programu zasadnutia, zapájal sa do rozpravy a niekedy dopĺňal krajského tajomníka strany Ladislava Priesola. V košických štruktúrach strany obsadil neskôr pozíciu okresného tajomníka a následne vedúceho oddelenia pre poľnohospodárstvo na Krajskom výbore KSS²² a bol tiež členom tzv. družstevnej päťky v Košiciach, čo bol orgán koordinujúci zakladanie jednotných roľníckych družstiev (JRD) v obciach Košického kraja v roku 1950.²³

Ako sme uviedli, Tibor Bohdanovský sa angažoval predovšetkým v sektore poľnohospodárstva. Zo skúmaného obdobia bol za splnenie takmer všetkých uznesení predsedníctva KV KSS týkajúcich sa poľnohospodárstva zodpovedný práve on.²⁴ V rámci kolektivizácie poľnohospodárstva koordinoval a politicky dozeral na zakladanie JRD v Košickom kraji a tiež „*systematicky organizoval politickú a presvedčovaciu*

¹⁹ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Dotazník.*

²⁰ ŠUTAJOVÁ, Jana: *Historická reflexia vzťahov územnej samosprávy a štátu na území Slovenska.* In: DOBIAŠ, Daniel – EŠTOK, Gabriel – BZDILOVÁ, Renáta (eds.): *Medzi jednotlivosťou a pospolitosťou.* Košice : UPJŠ, 2016, s. 255.

²¹ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 104 – 120. *Zápisnice zo zasadnutí predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 3. 1. 1950 – 6. 6. 1950.*

²² BOHDANOVSKÝ, Tibor: *Socializácia dediny a ľudia.* In: TRUCHLIK, Karol (ed.). *Mílniky na družstevnej ceste – Tridsať rokov JRD.* Bratislava : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS, 1979, s. 162.

²³ BOHDANOVSKÝ, T.: *Socializácia dediny a ľudia,* s. 165.

²⁴ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 104 – 120. *Zápisnice zo zasadnutí predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 3. 1. 1950 – 6. 6. 1950.*

prácu“, aby sa docielil vstup roľníkov do družstiev vrátane určovania politických pracovníkov pre JRD.²⁵ Zodpovedný bol však aj za iné úlohy, napríklad spracovávanie výkupných plánov obilia,²⁶ no angažoval sa aj v rámci kontraktácie, teda uzatvárania zmlúv o výkupe poľnohospodárskych produktov od súkromných pestovateľov, čo bol vtedy najvýznamnejší spôsob obživy obyvateľstva na slovenskom vidieku. „*Formou kontraktácie uzatvárali roľníci zmluvy o výrobe a dodávkach poľnohospodárskych výrobkov...*“²⁷ Komunistická ideológia však triedneho nepriateľa našla aj na vidieku. Stal sa ním bohatý gazda, nazývaný tiež dedinský boháč alebo kulak, ktorého režim všemožne zatláčal a znevýhodňoval oproti vlastníkom menšej výmery pôdy. Boli to pritom často bohatí gazdovia, ktorí odmietali vstúpiť do družstiev a režim ich vykresľoval ako vykorisťovateľov, boháčov a podvodníkov, využívajúc fakt, že „*majetkové pomery boli alfou a omegou všetkých vzťahov na dedine*“.²⁸ Diskriminácia bohatých gazdov sa preto prejavovala aj pri kontraktácii, „*...pričom sa malo postupovať diferencovane podľa veľkosti roľníckych hospodárstiev*“.²⁹ V praxi to znamená, že bohatý roľník musel štátu odvieť v prepočte na rozlohu pôdy viac produkcie (kontingent) ako chudobnejší roľník. Navyše, bohatí roľníci boli zaťažení aj vyššími daňami, núteným odkúpením strojov, následnými trestami za neobrobenie všetkej pôdy a pod. Ako odznelo v diskusii na pracovnej porade vedúcich justičných pracovníkov v Košiciach 23. októbra 1953, „*kulakovi sa musí dať taký kontingent, aby ho nemohol splniť, a potom ho postaviť pred súd*“.³⁰ Na tejto politike komunistického režimu aktívne participoval zo svojej funkcie aj Tibor Bohdanovský. Z tohto obdobia sú prístupné zápisy zo zasadnutí KV KSS v Košiciach, kde referuje o výkupoch poľnohospodárskych strojov³¹ alebo o organizovaní posezenia „*so súdruhmi, ktorí sa najlepšie osvedčili v tejto kontraktačnej kampani*“.³²

V roku 1951 Tibor Bohdanovský kariérne postúpil a dva roky pôsobil v Banskej Bystrici ako vedúci tajomník Krajského výboru KSS. Išlo

²⁵ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 116. *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 2. 5. 1950.* s. 13.

²⁶ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 119. *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 3. 6. 1950.* s. 1 – 2.

²⁷ HLAVOVÁ, Viera: *Kulak – triedny nepriateľ*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 35.

²⁸ HLAVOVÁ, V.: *Kulak – triedny nepriateľ*, s. 14.

²⁹ HLAVOVÁ, V.: *Kulak – triedny nepriateľ*, s. 35.

³⁰ NA Praha, fond ÚV KSČ – 29. Komisie právni, ar. j. 154. *Správy o prieskume súdnictva v slovenských krajoch*. In: HLAVOVÁ, V.: *Kulak – triedny nepriateľ*, s. 35.

³¹ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 106. *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 24. 1. 1950.* s. 3.

³² ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 107. *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 1. februára 1950.* s. 24.

o obdobie prípravy a realizácie ďalšej z represívnych akcií totalitného režimu – akcie K (kulak). V rámci nej mali byť dedinskí boháči po nespravodlivých procesoch uväznení, zbavení majetku a s celou rodinou vystaňovaní mimo svojho okresu so zákazom vrátiť sa späť. Realizáciu akcie upravoval prísne tajný dokument – „*Smernica ministra národnej bezpečnosti, vnútra a spravodlivosti zo dňa 22. októbra 1951 o úprave pomerov rodinných príslušníkov odsúdených dedinských boháčov*“.³³ Vystaňovanie sa teda týkalo nielen odsúdeného, ale aj celej rodiny, s ktorou zdieľal domácnosť vrátane práceneschopných starých rodičov či sluhov (čelade). Všetky tieto osoby sa v dokumentoch ŠtB súhrnne označovali ako „rodinný celok“.³⁴ Vystaňovaní kulaci boli pracovne zaradovaní na štátne majetky alebo JRD podľa ich ubytovacích možností. Z tohto obdobia je zachovaná korešpondencia medzi Tiborom Bohdanovským a vtedajším ministrom národnej bezpečnosti Karolom Bacílkom. Krajský tajomník strany Bohdanovský zaslal 3. apríla 1952 ministrovi list s uznesením krajského predsedníctva KSS, ktoré súhlasilo s tým, „*aby dedinskí boháči z kraja Banská Bystrica boli vyvezení na ČSSM v Čechách z tých príčin, že v našom kraji nieto ubytovacích možností*“.³⁵ Odpoveď ministra Bacílka však bola negatívna: „*Vážení súdruhovia! [...] Ide o tak závažnú vec, že sa k nej budete musieť ešte raz vrátiť a dôkladne ju z hľadiska politickej línie Strany preskúmať. Niet ešte u nás na dennom poriadku otázka likvidácie kulactva ako triedy. To za prvé. A za druhé nebude ani vtedy, keď táto otázka bude aktuálnou, možné, aby ste v tak závažnej veci prijímali uznesenie len z hľadiska miestnych záujmov.*“³⁶ Tibor Bohdanovský teda zo svojich vysokých regionálnych funkcií aktívne participoval aj na perzekúciách a zverstvách predchádzajúceho nedemokratického režimu. Akcia K (kulak) trvala v dvoch fázach od novembra 1951 do augusta 1953 a celkom bolo vystaňovaných minimálne 1629 rodín (rodinných celkov), väčšinou v rámci Česka a zo Slovenska do Česka, z toho prinajmenšom 77 rodín z Banskobystrického kraja.³⁷

V roku 1953 v rámci personálnych čistiek v Komunistickej strane Slovenska obsadil Tibor Bohdanovský v Košiciach post vedúceho krajského

³³ *Směrnice ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*. Dostupné na internete: <<https://is.muni.cz/th/af3vk/Prilohy.pdf>> [cit. 2021-07-08].

³⁴ JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945 – 1960*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 77.

³⁵ Archív Ministerstva vnútra Českej republiky (ďalej AMV ČR), fond A2/1 , ar. j. 1365, šk. 49. *Listy Tibora Bohdanovského Karolovi Bacílkovi z 3. a 15. 4. 1952*.

³⁶ AMV ČR, fond A2/1 , ar. j. 1365, šk. 49. *Listy Tibora Bohdanovského Karolovi Bacílkovi z 3. a 15. 4. 1952*.

³⁷ HLAVOVÁ, V.: *Kulak – triedny nepriateľ*, s. 63 – 64.

tajomníka strany,³⁸ keď bol dovtedajší tajomník Ladislav Priesol na základe vykonštruovaných obvinení zo svojej funkcie stiahnutý.³⁹ S rovnakou funkciou sa teda presunul z Banskej Bystrice späť do Košíc. Poslancom Národného zhromaždenia republiky Československej bol v rámci volebného obdobia 1954 – 1960. Kandidoval za volebný obvod Nové Zámky – Komárno, pričom sľub zložil až 8. júla 1959, keď nahradil zosnulého poslanca Jozefa Malíka.⁴⁰ V rokoch 1960 – 1964 zastával post námestníka ministra poľnohospodárstva ČSSR⁴¹ počas pôsobenia ministrov Lubomíra Štrougala, Vratislava Krutinu a Jiřího Buriana. Následne pôsobil ako poslanec Slovenskej národnej rady v rámci volebného obdobia 1964 až 1971.⁴² Medzi rokmi 1965 – 1972 vykonával funkciu námestníka ministra poľnohospodárstva a výživy Slovenskej socialistickej republiky, keď pozíciu ministra zastával Ján Janovic, a neskôr sa stal členom ústredného výboru Zväzu družstevných roľníkov ČSSR (1972 – 1982), odkiaľ odišiel do dôchodku.⁴³ V rokoch 1955 – 1958 študoval na Vysokej politickej škole pri ÚV KSSZ v Moskve.⁴⁴

Jeden z bratov Tibora Bohdanovského Ladislav sa počas vojny, podobne ako Tibor, nenachádzal v rodnej obci. Podľa pamätníčky Evy Kadukovej (suseda rodiny Schwarzovcov) sa vzdelával niekde na území dnešného Maďarska, kde aj ostal a po vojne sa rovnako ako jeho brat angažoval v komunistickej politike. Po potlačení revolúcie v Maďarsku v roku 1956 sa dostal do nepriazne vtedajšieho politického prostredia a bol nútený emigrovať.⁴⁵ Túto spomienku potvrdil Tibor Bohdanovský, ktorý vo svojom životopise uviedol, že sa s bratom rozišli v roku 1938,

³⁸ ŠPILKA, Jozef: *Mocensko-politické zápasy vo vedení Komunistickej strany Slovenska v rokoch 1950 – 1953*. In: *Historický časopis*. [online], 2016, roč. 64, č. 3, s. 482. Dostupné na internete: <http://www.historickycasopis.sk/pdf/Historicky_casopis_3_2016.pdf> [cit. 2019-12-08].

³⁹ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 124. *Zápisnica zo zasadania mimoriadneho predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 30. 11. 1952*.

⁴⁰ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky – Tibor Bohdanovský*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=717>> [cit. 2019-12-16].

⁴¹ MANDA, F.: Za Tiborom Bohdanovským, s. 2.

⁴² *Stenografický záznam z 2. schôdze Slovenskej národnej rady 17. septembra 1964*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1964snr/stenprot/002schuz/s002001.htm>> [cit. 2020-10-28]. V súvislosti s politickými zmenami, ktoré nasledovali po vpáde vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968 sa nasledujúce voľby do SNR nekonali v roku 1968, ale až v roku 1971, čo umožnil prijatý ústavný zákon. *Ústavný zákon č. 117/1969 Zb.* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1969-117>> [cit. 2020-10-25].

⁴³ MANDA, F.: Za Tiborom Bohdanovským, s. 2.

⁴⁴ APS Praha, fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959*.

⁴⁵ *Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce, 9. 6. 2020.

keď odišiel do maďarského mesta Tálya, odkiaľ pochádzala ich matka, a kde sa vyučil za mlynárskeho pracovníka. Po vojne, ktorú prežil rovnako ako jeho brat Tibor v koncentračnom tábore, ostal v Maďarsku, kde sa oženil a v roku 1956 „*pri kontrarevolúcii bol vyhodený zo zamestnania, že bol veľký «rákošiovec»*“. Následne emigroval.⁴⁶ Podľa Evy Kadukovej boli cieľom jeho emigrácie Spojené štáty americké, odkiaľ ešte v 80. rokoch prišiel navštíviť spolu s bratom Tiborom Bohdanovce a miestny židovský cintorín.⁴⁷ O jeho ďalšom osude už nemáme informácie.

Ako uviedla Eva Kaduková, Tibor Bohdanovský sa so svojím bratom po emigrácii stretával vo Viedni, pričom bol sledovaný Štátnou bezpečnosťou. V období normalizácie to bolo podľa jej spomienok dôvodom na ukončenie jeho kariéry, keď v roku 1972 skončil vo funkcii námestníka ministra poľnohospodárstva ČSSR a stal sa členom Ústredného výboru Zväzu družstevných roľníkov ČSSR, čo bol odborový zväz družstevníkov.⁴⁸ Toto môžeme chápať ako preradenie – odsunutie nepohodlného funkcionára na menej významnú a najmä menej exponovanú pozíciu, čo bolo v danom období zaužívané v prípade starších alebo nepohodlných kádrov. Uvedenú domnienku potvrdzuje aj fakt, že funkcia, ktorú Tibor Bohdanovský v ZDR zastával, nebola volená, ale obsadzovaná priamo z rozhodnutia strany. Verziu o ukončení politickej kariéry z dôvodu stykov s bratom potvrdil aj Július Medveď, nástupca Tibora Bohdanovského na pozícii námestníka poľnohospodárstva a výživy SSR.⁴⁹ Nedisponujeme ďalšími informáciami, ktoré by potvrdzovali túto hypotézu, Tibor Bohdanovský však téme svojho brata venoval jeden odsek zo životopisu, ktorý je súčasťou jeho vojenského záznamu,⁵⁰ išlo teda o dôležitú kapitolu, ktorú zrejme nemohol opomenúť.

RSDr. Tibor Bohdanovský, CSc. zomrel bez potomkov vo veku nedožitých 76 rokov 5. októbra 1996 v Bratislave.⁵¹ Je autorom monografie o rozvoji poľnohospodárstva v hornatých oblastiach na Slovensku, autorom a spoluautorom článkov v zborníkoch, novinách a časopisoch venovaných poľnohospodárstvu v slovenskom i maďarskom jazyku a jeho prejavy boli niekoľkokrát publikované v tlači.

Identita Tibora Bohdanovského

Za najdôležitejšiu zložku identity Tibora Bohdanovského považujeme jeho židovský pôvod, ktorý naznačujú aj mená a priezviská jeho

⁴⁶ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Životopis*.

⁴⁷ *Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce, 9. 6. 2020.

⁴⁸ *Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce, 9. 6. 2020.

⁴⁹ *Rozhovor s Júliusom Medveďom*. Bratislava, 16. 7. 2020.

⁵⁰ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Životopis*.

⁵¹ MANDA, F.: *Za Tiborom Bohdanovským*, s. 2.

rodičov, keďže Tibor bol synom dedinského krčmára – Žida Móra Schwarza a Šarloty, rodenej Pasternak(ovej). Navyše, v rámci svojho vojenského záznamu uviedol v kolónke náboženstvo v dvoch rôznych dotazníkoch explicitne „izrael“.⁵² V období narodenia a mladosti Tibora Schwarza spadali bohdanovskí Židia pod rabinát v Ždani,⁵³ pričom v Bohdanovciach bol a stále ešte je židovský cintorín. Tibor si zmenil židovské priezvisko Schwarz na slovenské Bohdanovský pravdepodobne v čase pred obnovením Československa, keď sa podieľal na oslobodzovaní ako politický pracovník – dobrovoľník v rámci 4. ukrajinského frontu. Ako sám uviedol vo svojom životopise, „v novembri 1944 dostali sme sa do Užhorodu, kde som pracoval na vojenskom veliteľstve. Ešte tento mesiac sme sa premiestnili pod Dargov, obec Hažín, okres Michalovce, kde som bol pridelený k vojenskej vysielateľke. Každý deň 2x sme vysielali správy tesne z blízkosti frontovej línie. [...] K zmene mena došlo tak, že pri rádiosťanici som používal to meno, ktoré potom som si aj ponechal“.⁵⁴ Z uvedeného by sa mohlo zdať, že si Tibor Bohdanovský ponechal zmenené priezvisko z dôvodu zvyku, ktorý nastal po jeho dlhšom používaní. Za uvedených okolností mohlo byť používanie tohto priezviska užitočné vzhľadom na fakt, že Bohdanovce sú obec neďaleko Dargovského priesmyku, do oblasti ktorého bolo smerované vysielanie. Napriek tomu sa však nazdávame, že k zmene priezviska došlo z kariérnych dôvodov, aby sa tým čiastočne maskoval jeho židovský pôvod, pričom používanie tohto priezviska počas vojenského vysielania mohlo podporiť snahu o zmenu a Tibor tým mohol získať oficiálne prezentovateľný argument pre zmenu priezviska, ktorý sa navyše týkal jeho spoločensky veľmi významnej životnej kapitoly – účasti na oslobodení Československa. Domnienku, že k zmene priezviska Tibora Bohdanovského došlo z kariérnych dôvodov, podporil aj jeho bývalý spolupracovník a nástupca na pozícii námestníka ministra poľnohospodárstva a výživy SSR Július Medved’.⁵⁵ O zmenách židovských priezvisk, fenoméne rozšírenom v povojnovom období, píše vo svojej monografii o dejinách Židov v Košiciach Ján Mičko: „V snahe zamaskovať maďarský a židovský pôvod dochádzalo mnohokrát aj ku zmene rodinného priezviska.“⁵⁶ O zmenách priezvisk komunistov – Židov píše Ján Pešek v knihe *Komunistická strana Slovenska – dejiny politického*

⁵² VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Záznam o službe.*

⁵³ *A Magyar Korona országainak helységnévtára (1892).* [online]. Dostupné na internete: <https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1892_helysegnevtar/?pg=1151&layout=s&query=Garb%C3%B3cz> [cit. 2020-10-14].

⁵⁴ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Životopis.*

⁵⁵ *Rozhovor s Júliom Medved’om.* Bratislava, 16. 7. 2020.

⁵⁶ MIČKO, Ján: *Dejiny Židov v Košiciach a ich spolupráca s ekumenickým spoločenstvom.* Košice : SSS, s. 124. O zmenách židovských priezvisk pozri aj: Kol.: *Slovník židovských osobností Košic a okolia.* Košice : Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach, 2001.

subjektu.⁵⁷ Problematický vzťah komunistickej moci v Československu voči Židom v komunistickej strane, tzv. vládny antisemitizmus,⁵⁸ sa prejavil predovšetkým v období prebiehajúceho vykonštruovaného procesu s Rudolfom Slánskym a spol., kde spomedzi 14 obžalovaných komunistických funkcionárov malo židovský pôvod 11 z nich. Navyše, proces s „vedením protištátneho spikleneckého centra“ so sebou priniesol vlnu antisemitizmu v slovenskej verejnosti.⁵⁹ Vzhľadom k tomu je zaujímavý zápis z rokovania predsedníctva KV KSS z 21. februára 1950. Počas rokovania sa predsedníctvo strany zaoberalo „*prepustením*“ priestorov židovských stravovacích zariadení v centre Košíc na Roosveltovej ulici pred detský obchodný dom Pionier. Židovská náboženská obec podľa zápisu tento proces zdržovala a ako napokon uviedol krajský tajomník Ladislav Priesol, „*hovoril som so súdruhom Husákom v tejto veci a on mi povedal, aby sme to jednoducho obsadili*“.⁶⁰ Najzaujímavejšie na tomto prípade však je, že Tibor Bohdanovský, hoci bol na rokovaní prítomný a na zasadaniach bol vždy mimoriadne aktívny, k tejto téme sa podľa zápisnice ani slovom nevyjadril. Podľa spomienok susedy Schwarzovcov sa Tibor Bohdanovský navonok ani v súkromí neprejavoval ako veriaci žid, podobne sa vyjadrili jeho niekdajší spolupracovníci Július Medveď z ministerstva poľnohospodárstva a výživy a František Manda zo Zväzu družstevných roľníkov ČSSR, kde Tibor Bohdanovský pôsobil od roku 1972 ako člen ústredného výboru. Obaja však potvrdili, že počas svojej kariéry vyhľadával a udržiaval osobné kontakty s kolegami židovského pôvodu.⁶¹

V rámci poslaneckého dotazníka v odseku znalostí jazykov Tibor Bohdanovský uviedol „*slovenský, ruský, maďarský*“.⁶² Keďže absolvoval trojročné štúdium v Sovietskom zväze a bol významným komunistickým funkcionárom, ruštinu ovládal určite dobre. Maďarčina bola podľa susedy Schwarzovcov Evy Kadukovej jeho materinským jazykom, a vo svojich spomienkach tiež uviedla, že počas návštev u niekdajších susedov v Bohdanovciach sa s nimi rozprával po maďarsky.⁶³ Vo svojom vojenskom zázname v odseku znalostí cudzích jazykov uviedol pri maďarčine

⁵⁷ PEŠEK, Jan: *Komunistická strana Slovenska – dejiny politického subjektu*. Bratislava : VEDA, 2012, s. 31.

⁵⁸ ŠROMOVSKÝ, Martin: *Židovská otázka na Slovensku (1945 – 1953), Kniha II*. Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 106.

⁵⁹ ŠROMOVSKÝ, Martin: *Židovská otázka na Slovensku (1945 – 1953), Kniha II*. Banská Bystrica : Belianum, 2015, s. 63.

⁶⁰ ŠA KE, fond ÚV KSS 09/3, ar. j. 110. *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva Krajského výboru KSS v Košiciach 21. 2. 1950*. s. 23.

⁶¹ *Rozhovor s Júliusom Medveďom*. Bratislava, 16. 7. 2020. *Rozhovor s Františkom Mandom*. Bytča, 20. 8. 2020.

⁶² APS Praha, fond Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948 – 1968. *Tibor Bohdanovský – Dotazník pre člena Národného zhromaždenia, 1959*.

⁶³ *Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce, 9. 6. 2020.

ako spôsob nadobudnutia jej znalosti „od malička“. ⁶⁴ Navyše, medzi bibliografiou Tibora Bohdanovského nachádzame tri články v maďarčine v novinách pre maďarsky hovoriacich roľníkov Szabad Földműves (Slobodný roľník). ⁶⁵ Napokon, je známe, že Židia sa v Uhorsku od 19. storočia veľmi ľahko maďarizovali a prechádzali z používania nemčiny na maďarčinu spravidla z ekonomických a kariérnych dôvodov. Ako uviedol v roku 1883 Gusztáv Beksics, „Židia sa masovo pomad'arčujú. Iba ich malé percento ešte nevie po maďarsky. [...] Židia, ktorí sa ešte nepomad'arčili, vo výkazoch vzťahujúcich sa na priemysel a obchod, uvádzajú v rubrike Nemcov. Ale ovel'a skôr sa pomad'arčia ako Nemci...“ ⁶⁶ Navyše, v blízkosti metropoly, akou boli Košice, mohla maďarizácia Židov prebiehať ešte intenzívnejšie. Napriek tomu však Tibor Bohdanovský do zápisu svojho vojenského záznamu uviedol, že jeho materinským jazykom je slovenčina. ⁶⁷ Tento rozpor sa pokúsime vysvetliť. V čase narodenia Tibora Bohdanovského bolo obyvateľ'stvo Bohdanoviec z väčšiny slovenské (1924), ⁶⁸ koncentrované však najmä medzi miestnymi katolíkmí, pričom veriaci reformovanej kresťanskej cirkvi (kalvíni) rozprávali prevažne po maďarsky. ⁶⁹ Z doterajších vedomostí a spomienok pamätníkov predpokladáme, že židovské obyvateľ'stvo v Bohdanovciach bolo minimálne dvojazyčné, so znalosťou maďarčiny a slovenčiny, s dôležitejšou pozíciou maďarčiny. Ďalším z faktov naznačujúcich maďarčinu ako jeho materinský jazyk je, že Tibor nebol jediný z troch súrodencov, ktorým rodičia dali maďarské mená, keďže ďalší z jeho bratov sa volal Zoltán. ⁷⁰ Vyučovacím jazykom v miestnej ľudovej škole, ktorú Tibor Bohdanovský, vtedy ešte ako Schwarz, navštevoval, bola slovenčina. Na základe vyššie uvedeného predpokladáme, že jeho materinským jazykom mohla byť maďarčina, ktorú o niekoľko rokov v súvislosti s navštevovaním školy a začleňovaním sa do susedskej pospolitosti doplnila slovenčina a ktorú neskôr, zrejme z kariérnych dôvodov, uvádzal aj ako svoj materinský jazyk. Navyše, Tibor v poslancekom dotazníku i vo vojenskom zázname

⁶⁴ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Dotazník*.

⁶⁵ BOHDANOVSKÝ, Tibor: A falvak újjászületésének három étvizede. (Tri desaťročia znovuzrodenia dediny). In: *Szabad Földműves*. 1979, roč. 30, č. 3, s. 1, 12. BOHDANOVSKÝ, Tibor: Jó munkával a köz érdekekben. (Dobrou prácou za záujmy spoločnosti). In: *Szabad Földműves*. 1980, roč. 31, č. 52, s. 4. BOHDANOVSKÝ, Tibor: Nehány gondolat az országos mezőgazdasági szervezet létrehozásához. (Niekoľko myšlienok k utvoreniu celoštátnej organizácie poľnohospodárov). In: *Szabad Földműves*. 1968. 20. 4. 1968, s. 1.

⁶⁶ BEKSICS, Gusztáv: *Maďarizácia a pomad'arčovanie*. Bratislava : R-COOK, 2000, s. 57.

⁶⁷ VHA TT, fond osobných spisov, 1920. *Tibor Bohdanovský – Evidenčný list k vojenskej knižke*.

⁶⁸ *Soznam obcí župy Košickej a jej administratívne rozdelenie*. Košice, s. 18.

⁶⁹ *Rozhovor s Evou Kadukovou*. Bohdanovce, 9. 6. 2020. *Rozhovor s Teréziou Vasil'ovou*. Bohdanovce, 21. 12. 2019.

⁷⁰ Druhý brat Tibora Bohdanovského sa volal Ladislav, čo je vo verzii „Laci“, resp. László tiež medzi Maďarmi rozšírené.

zhodne na všetkých miestach uviedol slovenskú národnosť. To mohlo byť dôležité najmä v prvých rokoch po ukončení druhej svetovej vojny v súvislosti s postojom vtedajšej štátnej moci k maďarskej menšine (Beněšove dekréty), keď „*Predsedníctvo SNR 18. mája 1945 (vrátane zástupcov KSS) prijalo rozhodnutie o zákaze prijímania Maďarov do politických strán. [...] Pokiaľ sa už v stranách nachádzali, malo sa ich členstvo suspendovať*“. Tento postoj si osvojila aj samotná Komunistická strana Slovenska, ktorá „*po vyhlásení Košického vládneho programu podporovala všetky opatrenia zamerané na elimináciu pozícií maďarskej menšiny (odsun, výmena obyvateľstva, reslovakizácia). [...] V októbri 1946 bolo v KSS evidovaných iba 514 Maďarov. V skutočnosti ich bolo viac [...] Väčšina z nich sa v tom čase zrejme hlásila k slovenskej národnosti*“.⁷¹

Záver

Tibor Bohdanovský, zrejme najvýznamnejší rodák z obce Bohdanovce neďaleko Košíc, prežil svoju mladosť vo veľmi zložitom období politických zmien v medzinárodnom prostredí. Bezprostredný vplyv na jeho život mala nielen Viedenská arbitráž a následné prekresľovanie hraníc, po ktorom sa stal obyvateľom Maďarska, ale trpel predovšetkým ako obeť holokaustu. Neskôr však aktívne bojoval na strane osloboditeľskej armády a podieľal sa na nástupe ďalšej totality. Participujúc na nespravodlivostiach komunistického režimu sa tak z prenasledovaného stal prenasledujúci a ten, kto trpel pod jarmom jednej totality, sa po jej páde aktívne podieľal na utlačovateľskom režime ďalšej totality. Predpokladáme, že v prípade Tibora Bohdanovského nešlo o žiaden akt odplaty, ale o jednoduchý oportunizmus a snahu zabezpečiť si spoločenskú pozíciu a moc za každú cenu. Tento pozoruhodný kariérny úspech dosiahol navyše napriek trom stigmám: bol Židom, maďarsky hovoriacim od malička a synom živnostníka. Išlo teda o veľmi schopného jedinca, schopného presadiť sa aj v ťažkej situácii a, žiaľ, bez ohľadu na morálku či zapretie vlastnej identity. Navzdory nepriaznivým etnickým predpokladom, pôvodu i mimoriadne zložitej spoločensko-politickej situácii, dokázal totiž Tibor Bohdanovský nielen prežiť, ale v profesionálnom živote aj mimoriadne uspieť a stať sa aktívnou súčasťou a spolutvorcom nedemokratického režimu, ktorý so všetkými svojimi temnými stránkami trval na našom území vyše 40 rokov, predsa je však neoddeliteľnou súčasťou našich dejín.

⁷¹ PEŠEK, J.: *Komunistická strana Slovenska – dejiny politického subjektu*, s. 17 – 18.